

**Фойдаланилган адабиётлар:**

**Атабаева Х.Н. ва бошқалар. Ўсимлиқшунослик. Т., Меҳнат, 2000.**

**Орипов Р.О., Халилов Н.Х. Ўсимлиқшунослик. Т., 2006. 365б.**

**Ёрматова Д. Соя ҳақида. //Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги. 2013. №10. 21 б.**

**Остонақулов Т.Э., Халилов Н.Х., Луков М.К., Санаев С. Такрорий экинлар - фаровонлик манбаи. Самарқанд. 2017. -115б.**

**Муаммо ва ечим**

## **ЎЗБЕКИСТОН ШОЛИЧИЛИГИДА АНИҚ ДЕҲҚОНЧИЛИК ЮРИТИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

**Annotation: The article provides information on the number of seedlings, planting schemes and their productivity over cultivation in the cultivation of the rice as a repeat cultivation. Suggestions and recommendations.**

**Аннотация: В статье приведена информация о количестве сеянцев, схемах посадки и их продуктивности по сравнению с выращиванием при выращивании риса в качестве повторного выращивания. Предложения и рекомендации.**

Маълумки, шоли етиштириш ҳамда харид қилишнинг ягона тизимини шакллантириш, ер ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш, шунингдек ички истеъмол бозорини юқори сифатли маҳсулотлар билан тўлдириш мақсадида 2017 йил 27 октябрда ҳукумат қарори қабул қилинди ва унга кўра Ўзбекистон шолчилилик илмий-тадқиқот институти қайта ташкил этилди. Чунки шу пайтгача жами 94 минг гектардан ортиқроқ майдонда шоли етиштирилиб, ялпи ҳосил қарийиб 347 минг тоннани ташкил этган. Уни аҳоли жон бошига тақсимласак, талаб даражасида эмаслиги намоён бўлади. Чунки бугунги кунда аҳоли жон бошига 9-11 кг атрофида шоли етиштирилмоқда.

Осиё давлатларида аҳоли жон бошига 100-200 кг, ҳаттоки 400 кг гача гуруч етиштирилса, бу кўрсаткич Европа мамлакатларида 50-70 кг ни ташкил этади. Республикамизда шолчилиликдаги ҳолат бугунги кун талабига мутлақо жавоб бермайди. Шу боис мазкур муаммо ечимини кўзлаб илмий изланишлар олиб бордик.

Тадқиқотлар ТошДАУнинг Андижон филиали ўқув-тажриба

хўжалиги далаларида олиб борилди. Тадқиқотнинг биринчи босқичида такрорий экин сифатида шолини ўртапишар "Искандар" нави схемаси, кўчат сони ва экиш муддатларини ҳосилдорликка ва маҳсулот сифатига нечоғлик боғлиқ эканлиги назарда тутилди. Назорат сифатида шолининг эртапишар "Гулжаҳон" нави олинди.

Тажриба майдонидаги агротехник тадбирлар Ўзбекистон шолчилигининг "Шолини кўчат усулида етиштириш технологияси" бўйича тавсиялар (1998) асосида олиб борилди. Шоли уруғлари 25 майда экилди. Тажриба схемасига мос ҳолда орадан 10 кун ўтказилиб 2 муддат, яна 10 кундан кейин учинчи муддатда уруғлар экилиб парваришланди ва 30 кунлик кўчатлар асосий далага қўл кучи ёрдамида, вариантларга мос схемада, ҳар бир уяга 1-3 та кўчат қадалиб экилди.

Экиш схемасига асосан олиб борилган тадқиқотлар натижасига кўра, такрорий экин сифатида шолининг ўртапишар "Искандар" нави кўчат қилиб экилганда экиш схемасига мос равишда шоли кўчатлари пояси ва илдининг қуруқ массаси бўйича

вариантлар ўртасида кескин фарқлар кузатилмади. Ўсимлик учун нисбатан энг қулай шароит 30x10x2 схемада кузатилганлиги қайд этилди. Буни Ўзбекистон шароитида ҳарорат ва фотоактив радиация (ФАР)нинг юқорилиги билан изоҳлаш мумкин. 30x10x1 схемада экилган вариантимида шоли кўчатларини поясининг қуруқ массаси 11,9 граммни, илдининг қуруқ массаси эса 8 граммни ташкил этди. 30x10x2 схемада экилган вариантимида эса шоли кўчатлари поясининг қуруқ массаси 12,7 граммни, илдининг қуруқ массаси эса 8,8 граммни ташкил этган бўлса, 30x10x3 схемада экилган вариантимида шоли кўчатлари поясининг қуруқ массаси 11,5 граммни, илдининг қуруқ массаси эса 8,4 граммни ташкил этди.

Юқоридаги қонуниятлар ҳосилдорликда ҳам сақланиб қолди. Тадқиқотларнинг натижаларига кўра, июль ойининг биринчи декадаси 5 июлда 30x10x1 схемада кўчат қилиб экинган шоли экинидан ҳар гектар майдондан ўртача 72,5 центнер ҳосил олишига эришилди. 30x10x2 схемада кўчат қилиб экилган шолидан эса ҳар бир гектар майдондан 77,5 центнер шоли дон ҳосили олинди, 30x10x3 схемада кўчат қилиб экилган шолидан ҳар гектаридан 74,2 центнер юқори ҳосил олинди.

Демак, олиб борилган тадқиқотларимиз натижасига кўра, бошоқли дон экинларидан бўшаган майдонларда шолининг ўртапишар "Искандар" навини июль ойининг

### Тажриба тизими.

| №          | Тажриба вариантлари | Экиш схемаси | Кўчат сони минг.туп/га | Кўчат экиш муддатлари |
|------------|---------------------|--------------|------------------------|-----------------------|
| 1 Гулжаҳон |                     |              |                        |                       |
| 1          | 1 вариант           | 30x10x1      | 333                    | 25.06                 |
| 2          | 2 вариант           | 30x10x2      | 666                    |                       |
| 3          | 3 вариант           | 30x10x3      | 999                    |                       |
| Искандар   |                     |              |                        |                       |
| 4          | 4 вариант           | 30x10x1      | 333                    | 25.06                 |
| 5          | 5 вариант           | 30x10x2      | 666                    |                       |
| 6          | 6 вариант           | 30x10x3      | 999                    |                       |
| 7          | 7 вариант           | 30x10x1      | 333                    | 5.07                  |
| 8          | 8 вариант           | 30x10x2      | 666                    |                       |
| 9          | 9 вариант           | 30x10x3      | 999                    |                       |
| 10         | 10вариант           | 30x10x1      | 333                    | 15.07                 |
| 11         | 11вариант           | 30x10x2      | 666                    |                       |
| 12         | 12 вариант          | 30x10x3      | 999                    |                       |

биринчи декадасида 30x10x2 схемада кўчат усулида экиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.Бундан кўриниб турибдики, шолени такрорий экин сифатида кўчат қилиб экилганда экиш схемаси ва муддатлари унинг бу кўрсаткичларига ҳам таъсир қилади.

Шоли кўчат усулида экиб етиштирилганда бегона ўтларга қарши ишлов деярли берилмади, сабаби шоли кўчатлари 25-30 кун махсус кўчат тайёрлаш дала майдонларида етиштирилди. Кўчатлар тайёр бўлгунга қадар асосий (кўчат ўтқазилишга режалаштирилган) далага сув бостирилиб, бегона ўтлар ўстириб олинди ҳамда кўчат экишдан 4-5 кун олдин асосий далалар техникалар ёрдамида шудгорланиб бегона ўтлардан тозаланди. Шоли кўчатлари экиш муддатларига мос равишда асосий далага қўл кучи

ёрдамида кўчат қилиб экилди ва биринчи озиклантириш ишлари ўтказилди. Бунинг натижасида шоли кўчатлари бегона ўтларнинг ривожланишига йўл бермади. Уруғидан экилган шолимайдонида ҳилол, курмак, ажриқ каби бегона ўтлардан ўртача 12 % аниқланган бўлса, бизнинг тадқиқотларда июнь ойининг учинчи декадаси ва июль ойининг биринчи ҳамда учинчи декадасида экилган кўчат майдонларида бегона ўтлар сони нисбатанкўпроқ эканлиги қайд этилди.Шунга қарамай бу бегона ўтлар шолига зарар келтириши кузатилмагани сабабли пайкалларда гербицид қўлланилмади. Натижада иқтисодий самарадорлик ортиб экологик соф маҳсулот олинишига эришилди.

**Таклиф ва тавсиялар.** Бошоқли дон экинларидан бўшаган майдонларга 30кунлик шоли кўчатлари асосан июль ойининг биринчи

декадасида экиш,авваллари тавсия этилган 30x10x1 схемага асосан гектарига 333 минг туп кўчат ўрнига 30x10x2 схемага мос равишда гектарига 666 минг туп кўчат бўлишини таъминлашни таклиф этамиз. Эътибор беринг шолени кўчат усулида экиб етиштирилганда касаллик ва зараркунандаларга қарши жиддий курашишга, бегона ўтлардан ҳавотирга тушишига хожат қолмайди.Бунинг натижасида эса иқтисодий самарадорлик юқори бўлиб, соф экологик маҳсулот олишга эришилади.

**Р.Ш .Тиллаев,  
Н.М.Худойбергенов,  
Ҳ.Р.Жўраева,  
Б.Хуррамов,  
СПЭ ва КИТИ**

#### Фойдаланилган адабиётлар:

**Тиллаев Р, Жўраева Ҳ. ва бошқалар.Кўчат усулида шоли етиштириш омилларини такомиллаштириш бўйича тавсиянома. Андижон. 2019й**

**Тиллаев Р, Абдуллаев А. Шоли ва дуккакли-дон экинларининг селекцияси, уруғчилиги ва агро-технологик тизимини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари ва имкониятлари .Республика илмий-амалий конференция материаллари. Тошкент, 2010й.**

**У.Тилавов. Кўчат экиш схемасининг ва уялардаги кўчат сонининг шоли ҳосилдорлигига таъсири. // Ж. Пахтачилик ва дончилик. 1997.№4. 50-6.**

**Г.Рахимоввабошқалар. Ўзбекистоншароитидашоленикўчатусулидаетиштириштехнологиясибўйичатавсиялар. Тошкент.1998 й.**

**Ergashev. M. A. 2005. Effect of transplanting Time on the Growth and Yield of Early and Late Maturing Rice Varieties. Report on Experiments in Rice Research Techniques Course. Tsukuba International Center, JICA. Vol. 9.: 121-127-144-150**

**Эргашев М.А. "Асосий ва такрорий экин сифатида шолени кўчат қилиб экишнинг муқобил муддатларини аниқлаш" мавзусидаги дисс. 2006. -65-73 б**